

EURA, Agustí (2002): *Obra poètica i altres textos*. Edició crítica de Pep VALSALOBRE. Barcelona: Curial Edicions Catalanes / Fundació Pere Coromines, (Autors Catalans Antics, 13). 728 p.

VALSALOBRE, Pep / GRATACÓS, Joan (2001): *Agustí Eura, O.S.A. (1684-1763). Escritor y obispo. Un clásico de la poesía catalana de la edad moderna*. Madrid: Editorial Revista Agustiniana, 332 p.

Z. es va passar vint anys investigant a fons la vida i l'obra d'un escriptor clàssic fins que es va guanyar el dret a fer l'edició crítica de tota la seva obra; i tot només pel plaer de deixar anar, expressament, una dada errònia, en aquesta edició crítica, que s'anirien passant les properes generacions d'estudiosos, i lectors en general, que consultessin el text, sense ni tan sols sospitar que se'ls havia entabanat.

Pere SABORIT, *Introducció al desconcert*; mes de juliol (1991)

Pep Valsalobre, polifacètic estudiós de la literatura catalana moderna, ha dedicat (d'ençà de 1989 i, en especial, a partir de la seva tesi doctoral, «mare» —en mots seus— dels volums que ressenyo a continuació), bona part dels seus treballs a la figura i obra de l'escriptor barroc Agustí Eura. L'edició crítica de la seva obra poètica completa (i la d'aquells textos en prosa directament vinculats a la seva activitat poètica) n'és, sens dubte, el fruit més assaonat de tots. Malgrat la seva importància, la figura d'Eura ha gaudit, fins al moment, de relativament pocs estudis. Conscient d'aquestes mancances particulars, però també de les generals (entorn de l'època), l'autor mateix reconeix que el seu treball «alhora que omple un buit (l'edició de l'obra d'un poeta) en crea un altre (palesa la necessitat de l'estudi de la cultura que li fa de context)» (p. 13).

Són diverses les aportacions que fa entorn de la personalitat i l'obra de l'agustí setcentista, les més importants de les quals es poden sintetitzar en els quatre aspectes següents:

En primer lloc, la inserció d'Eura en el context, d'una banda, eclesiàstic, i, de l'altra, cultural. Valsalobre intercala en el volum de 2002 diverses notes sobre llengua i literatura catalanes en el trànsit de les estructures barroques, que acabaren per esgotar-se, a les il·lustrades, que acabaren imperant. Ofereix, per tant, els primers fonaments per a l'estudi de la cultura catalana del XVIII, la qual disposa tan sols d'algunes monografies disperses i, malauradament, no sempre prou ben fonamentades. El context cultural es fa també palès en les notes dels textos editats críticament, en especial en aquelles en què apareixen alguns fragments d'altres textos paral·lels.

L'«Esbós biogràfic» es troba articulats pels dos grans períodes de la vida (en essència, de la carrera eclesiàstica ascendent) de l'agustí: la catalana i literària i la gallega i episcopal. Valsalobre hi amalgama les diverses informacions que ha aportat la bibliografia (algunes de les quals ja les havia presentat en diversos estudis monogràfics apareguts amb anterioritat), alhora que corregeix, gràcies a l'aproximació directa a la documentació (especialment, materials procedents del convent de Sant Agustí de Barcelona, cròniques de l'orde, o els documents notariais del de Girona), diversos errors (d'identificació dels personatges, de transcripció, etc.) comesos pels seus predecessors en parlar d'Eura.

En segon lloc, l'atribució de nous textos —un dels mèrits més rellevants del volum—, textos que han permès d'enriquir encara més la figura de l'escriptor considerat per la historiografia i crítica literària catalanes com el més rellevant del set-cents. Entre les atribucions (justificades succintament a l'epígraf dedicat als «Problemes d'atribució» i més extensament en els comentaris als textos) de composicions poètiques, destaquen la de la *Parafràstica versió de la carta ovidiana de Medea a Jàson* i la de *Fil·lis a Demofont*, un parell d'«exercicis literaris escolars de joventut». Val a dir, però, que aquesta darrera no només apareix atribuïda a Pau de Dalmases i de Vilana, membre de l'Acadèmia Literària de Barcelona i sagristà major de la seu, en l'índex dels papers en vers elaborat pels redactors del setmanari (de fet, de mà de Pere Pont), anotació que Valsalobre no considera prou fiable, sinó que s'esmenta també en un foli encapçalat per la indicació «Este quaderno consta de los asuntos que van notados» («*Sentiment de Fil·lis engañada de Demofon. Liras*, por

don Pau Dalmasas, en vers català»; arxiu de la RABLB, 1-III-17), datat el 1792 i signat per Mata, és a dir, el també acadèmic Marià de Mata, numerari des de 1769, qui participà activament en una de les onades d'ordenació dels materials de l'arxiu; concretament, formà part de la comissió que, durant la dècada dels setanta, estava encarregada de revisar i ordenar els discursos conservats i de separar els històrics de la resta (entre els darrers, entre els heterogenis, la composició en lires catalanes citada). Podríem especular, doncs, que aquesta fou la font de l'«error» dels redactors de la publicació periòdica que pretenia treure a llum la corporació barcelonina, que acabaren de confegir els seus índexs el 1807. Reprenent el fil, entre els textos teòrics atribuïts que tenen com a objecte l'activitat poètica, hi ha el *Tractat de la poesia catalana*, a què em referiré més endavant. A més, deixa oberta la possibilitat que altres peces puguin ser també d'Eura i, al seu torn, desmenteix algunes de les atribucions que li ha fet la historiografia catalana contemporània.

L'anàlisi de l'obra poètica ocupa el cos central de l'estudi introductor. Ultra la delimitada classificació de les poesies, Valsalobre exposa aspectes generals dels quatre poemes de temàtica religiosa més característics d'Eura. Enllaçant biografia i obra, s'ocupa de la dèria personal de la bona mort (i de l'ascetisme) de l'agustí, reflectida en moltes de les seves poesies «macabres» (com han estat batejades per l'especialista), arrelades en l'esperit barroc, dèria que fins el dugué a la fundació d'un parell de congregacions: en cerca les fonts (tractats espirituals, de moral cristiana i arts de ben morir) i els models (literaris i cultes), les insereix dins la tradició poètica barroca (tant la catalana com la castellana), esvaeix alguns dels errors d'interpretació (com el fet d'atribuir a les peces ascètiques més importants un «indefinible alè preromàntic»), etc. Després de l'exhaustiva anàlisi temàtica i de la tradició genèrica en què s'inscriu, Valsalobre pren consideració dels diversos elements formals, les «Qüestions de mètrica [llicències, ritme accentual, rima i estrofisme] i retòrica [figures de paraula i de pensament]», amb l'encert d'anar-hi intercalant les formulacions teòriques vehiculades pel mateix Eura al seu *Tractat de la poesia catalana*, tot garbellant els casos en què segueix les seves pròpies teories d'aquells en què se n'aparta inconscientment (p. e., les rimes visuals).

Tot i que volgudament centrat en l'obra poètica, Valsalobre dedica també uns mots als sermons impresos d'Eura, de tema marià, als dos textos d'apologia de la llengua, les dues versions de la coneguda *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català* (dels quals ofereix una interpretació contextualitzada, a partir de les diverses teories que circulaven a l'època), als dos tractats llatins d'apologètica catòlica, a un florilegi personal autògraf (que permet confirmar les atribucions d'alguns poemes) i al *Tractat de la poesia catalana*. Aquesta darrera obra, la redacció autògrafa de la qual ha estat localitzada per l'autor en un manuscrit de la RABLB (volum que —permetin-me l'excurs— deuria formar part dels «Manuscrits del il·lustrísim Eura», consignats a la lletra E de l'inventari antic, l'*Inventario de los objetos que se encuentran en el archivo de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, establecido en una de las estancias de la Universidad literaria* [a 3-III-16], posterior, com a mínim, a 1863), és una preceptiva poètica inacabada, inèdita fins al moment i que es considerava perduda.

De bracet amb la resolució de problemes d'atribució, també els de datació són resolt (en la major part dels casos) de manera precisa gràcies a diverses evidències textuais (com els trets peculiars de la poètica d'Eura, que l'especialista tipifica detalladament, les característiques externes dels manuscrits, el traç de la lletra, la data d'encàrrec de la composició i posterior lectura en sessions acadèmiques o els usos lingüístics en poesia, entre altres elements) o documentals (notícies externes referides a obres com el *Tractat*, per esmentar-ne un exemple, que permeten emmarcar-ne la redacció entre unes dates concretes). Diverses elucubracions, més enllà de la mera dada objectiva, li permeten, a més, reconstruir la història d'algun testimoni.

En tercer lloc, la descripció minuciosa de la difusió i recepció d'aquesta obra per part de la historiografia literària (i lingüística) catalana (aproximacions crítiques o no), des dels contemporanis d'Eura fins als investigadors més recents, presentant, de manera original, l'estat de la qüestió de la bibliografia que s'hi refereix.

La figura de l'agustí fou elogiada pels homes del set-cents tant en la seva faceta literària com en l'eclesiàstica. Valsalobre reporta com Eura era considerat, a inicis del segle XIX (conjuntament amb

Francesc Armanyà), «lustre de la Academia, ornamento de las iglesias que governaron quando obispos y honor de la catalana literatura de su tiempo», per Antoni Alegret (Arxiu de la RALBLB, 19è. lligall, núm. 14). De fet, ja anys abans (el 1776) —i per esmentar un testimoni que no cita l'estudiós—, Antoni Juglà havia unit els acadèmics-bisbes («un Eura (en el día difunto) y [...] un Armañá, meritísimos obispos, el primero de Orense y el segundo de Lugo») en una breu nòmina, integrada també per Francesc Pérez Bàier i Joan Tomàs de Boixadors, dels més destacats «ansiosos cultivadores de las buenas letras, felices cosecheros de las ciencias, distinguidos en la républica con singulares honores y acrehedores a [sic] los mayores elogios» (17è. lligall, núm. 13). De la mateixa manera, la seva extensa activitat literària l'ha fet mereixedor, per part de la historiografia literària catalana, del qualificatiu de «clàssic» de l'edat moderna, al costat de Francesc Vicent Garcia i de Francesc Fontanella.

En quart lloc, la més rellevant de les contribucions: l'edició crítica de l'obra poètica completa (i dels dos opuscles apologetics de la llengua catalana i del *Tractat de la poesia catalana*, com a selecció de l'obra no poètica). I en l'edició d'aquest «clàssic» Valsalobre no ha volgut pas entabanar els lectors; ans al contrari: el rigor científic amb què ha estat realitzada ha fet que Albert Rossich l'hagi qualificat de «model d'edició crítica que pot servir de guia a altres treballs semblants en el futur» (p. 9).

El primer problema a què s'enfronta l'editor de l'obra d'un autor com Eura, que ha gaudit d'una notable difusió, és una qüestió de mètode. Prèvia una acurada descripció dels diversos testimonis (trenta-dos, entre manuscrits i impresos, custodiats en nou fons documentals diferents) i l'anàlisi de diverses qüestions de transmissió textual, Valsalobre no només en depura els textos per oferir-ne la millor lliçó possible, sinó que en presenta interessants valoracions de crítica literària (es tracta, doncs, del «fruit d'una escrupolosa feina de condícia filològica que ens ofereix uns textos millors que qualssevol dels testimonis manuscrits que els preservaven», segons Rossich, p. 8).

Primerament, planteja una extensa discussió dels criteris d'edició seguits, que varien en funció de les peces i dels testimonis que les han conservat. Les particularitats de la transmissió textual de l'obra poètica d'Eura han obligat Valsalobre, d'una banda, a traçar un *stemma* individual per a cada poema que és reportat per més d'un manuscrit i, de l'altra, a no partir d'un manuscrit únic per a l'establiment final del text. Un text que, per diverses consideracions explicitades, ha estat regularitzat ortogràficament seguint els criteris normatius actuals (excepte l'autògraf *Tractat de la poesia catalana*). De la mateixa manera, en detalla el criteri ordenador (després d'una separació per llengües, parteix del pensament de l'autor en lloc de presentar-los de manera cronològica, en el cas dels catalans).

Les eines de l'ecddòtica hi són manejades amb destresa, cosa que s'aprecia no només en el resultat sinó també en unes pàgines (559-589) dedicades a l'«Aparat crític», que reporten, pas a pas, l'aplicació del mètode neolachmanià en cada cas concret. Al peu de cada text, un doble aparat: primer, l'ecddòtic; després, diversos aclariments i notes crítiques (de tipus cultural, retòric o merament lingüístic) per a la seva comprensió. I al final de cada text, un resum del poema, un comentari d'algun aspecte, una valoració crítica.

Encara un parell d'apunts més. El periple seguit per diverses biblioteques i arxius a la recerca de nous textos o dades biogràfiques forneix d'una sòlida base el volum. A més, resulta remarcable la cura amb què han estat tractats els aspectes formals i estructurals (les errades ortogràfiques i tipogràfiques que, en obres d'aquesta envergadura acostumen a proliferar, són inapreciables). La impecable disposició de les informacions fa que, en cap moment, el lector se senti enfarfegat. La claredat dels plantejaments també hi contribueix de manera notable. Únicament s'hi pot trobar a faltar l'índex onomàstic, de què disposa la versió castellana.

Com a volum complementari a aquest (cosa que queda provada a bastament a través de les diverses referències que s'hi fan en el que acabo de ressenyar), mesos abans aparegué a Madrid el llibre intitulat *Agustí Eura, O.S.A. (1684-1763). Escritor y obispo. Un clásico de la poesía catalana de la edad moderna*, realitzat conjuntament amb Joan Gratacós (per al repartiment exacte de les tasques d'ambdós estudiosos de l'agustí podeu veure la p. 16). En aquest cas, els autors se centren molt més en la biografia de l'eclesiàstic i en la descripció de l'ambient cultural que l'acollí. De fet, no podia ser d'altra manera atès que és l'editorial Revista Agustiniana la que se n'ha fet càrrec. Els tí-

tols d'ambdós volums ja esdevenen simptomàtics de la voluntat diversa que persegueixen en focalitzar la seva atenció en un o altre aspectes de la figura d'Eura. En síntesi: mentre aquest treball conté la part més estrictament històrica de la tesi de Valsalobre (amb una extensa biografia de l'agustí), l'altre presenta la part més substancial, és a dir, l'edició crítica de l'obra poètica, conjuntament amb els elements més estrictament literaris i filològics.

L'esbós de què he parlat abans, esdevé una completa semblança biogràfica, traçada amb detall (bé que alguns dels passatges —com també alguns dels que es refereixen a l'obra— són una versió literal, directa, d'alguns dels que apareixen a l'altre treball): s'hi ressegueixen les diverses contribucions bibliogràfiques, s'hi precisen dades entorn de la problemàtica qüestió del segon cognom, s'hi reporten moltes més citacions documentals —sovint en notes, que han estat eliminades del tom editat per Curial o que hi han aparegut reduïdes— per subjectar els aspectes biogràfics ja coneguts o no (a més, la biografia es veu completada per un apèndix documental que permet contextualitzar algunes d'aquestes dades) o s'hi fa més referència a la seva relació amb l'Acadèmia Literària de Barcelona; en suma: els autors insisteixen en la voluntat de rescatar de l'oblit l'Eura prelat, i és per aquest motiu que els anys del pontificat de l'agustí hi són descrits amb molta més minuciositat.

Home d'Església i home de lletres. Així, doncs, també en aquest llibre la segona part és dedicada a l'estudi literari (entès en el mateix sentit ampli setcentista) d'Eura. La prelació dels textos, però, es veu afectada i se n'ha capgirat l'ordre: en primer lloc, hi figura l'anàlisi de l'obra no poètica (per esmentar-ne un exemple, aquí s'entreenen una mica més a descriure els dos opuscles d'apologia del català, atès que opten per no presentar-ne l'edició). En aquest sentit, presenten també la transcripció dels sermons impresos, com a petita mostra de la mestria homilètica de l'agustí. Quant a la poesia, després d'unes breus pinzellades descriptives de caràcter general, s'hi ofereixen unes notes de lectura referides als quatre poemes més importants de temàtica religiosa, amb la particularitat que l'anàlisi s'encamina ara a oferir una aproximació al pensament teològic, decididament eclèctic, d'Eura (p. 160-165). Clou l'estudi una síntesi de la recepció de l'obra. Pel que fa a l'edició de textos, l'obra poètica, relegada aquí als apèndixs, hi apareix esporgada de totes les anotacions crítiques, per bé que s'hi mantenen alguns breus comentaris, a mode d'introducció.

Des de la meua perspectiva d'investigadora novella, només puc matisar algunes dades respecte de l'objecte d'estudi que em resulta més proper, l'Acadèmia Literària de Barcelona, de la qual Eura fou un dels membres més destacats i actius fins a la consagració com a bisbe d'Orense. No tinc constància que l'esmentat diverses vegades Jaume Sala i Guàrdia arribés mai a formar part de la nòmina d'acadèmics de la RALB (com s'afirma a les p. 56 (n. 102), 61, 66, 117, 163 o 178 del volum de la Fundació Pere Coromines); aquest advocat barceloní no emergeix ni en les actes ni apareix en els llistats d'acadèmics dispersos per l'arxiu, ni tan sols s'hi diu que hagués pretès d'entrar-hi). Evidentment que hi estava vinculat, via un acadèmic de número, Vicent Domènech, nebot seu, molt implicat en l'edició antològica de poesies catalanes (en català!), especialment de membres de la corporació (amb tot, crec que els «ciertos casos, por ahora insuperables o a lo menos bastante difíciles» que impedeixen treure a la llum pública «una colección de sus [d'Eura] admirables poesías» no alludeixen a la publicació d'aquesta antologia —de la qual Sala només en deuria tenir una idea vaga, restringida únicament a la reedició de les obres de Francesc Vicent Garcia; i, encara— sinó que van en la línia de la queixa general que exposa, en el mateix volum, del fet que «se renovó poco después la orden precedente de *no imprimirse cosa en catalán*, aunque fuere en aquel reducido papel [*és a dir, en el Diario de Barcelona*]; veg. arxiu de la RALB, ms. 3-I-4, p. 90 i 35).

Tampoc no acabo de veure del tot clar que la redacció del *Tractat* progressés efectivament acoïllida en el si de l'Acadèmia ni que es tractés d'una «empresa» de la institució (p. 156). L'escorcoll a què he sotmès la documentació acadèmica em fa creure que tot projecte corporatiu, per petit que fos, quedava immediatament consignat en alguna banda, sigui a les actes (a I-III-1, en aquest cas) o en algun altre paper. Interpreto, més aviat, que la «nostre empresa» a què fa referència el també acadèmic Pere Serra i Postius no ha de quedar necessàriament vinculada a la corporació barcelonina; d'aquí, la precisió posterior que la segona, és a dir, la de l'elaboració de la història de Catalu-

nya, sí que s'ha intentat de fer «en nostre Acadèmia» i, ni tan sols, com a projecte col·lectiu, ha reeixit. De tota manera, no m'hi posaré pas forta...

La lectura de l'epígraf dedicat a la tradició catalana i als paral·lelismes, quant a l'obra religiosa, entre els poetes barrocs catalans del xviii i del xviii, m'ha suggerit que s'hi podrien afegir (tot i que posteriors en el temps a les de l'agostí) un parell de poesies d'un dels seus companys acadèmics, Antoni d'Armengol i d'Aymerich, baró de Rocafort (membre de l'Acadèmia Literària de Barcelona des de la represa de 1729), properes temàticament als poemes ascètics i relacionades amb el tòpic tan car a Eura del *memento mori*. Es tracta d'unes dècimes que glossen una «quartilla» sobre el «Memento homo quia pulvis es et in pulverem reverteris» (llegides el 7 de març de 1753 i, si no vaig errada, amb la rèplica de Josep Galceran de Pinós i de Pinós, marquès de Barberà, en una dècima «Sobre lo mateix assumpte unit ab l'evangeli de san Tomàs: *Vos estis lux*», que no ens ha pervingut) i un sonet dedicat al mateix tema però «aplicat al die dels morts» (amb data de 3 de novembre de 1756), composicions que he pogut localitzar recentment (i que he editat a la meua tesi doctoral) en el ms. 1874 de la Biblioteca de Catalunya.

Per acabar, podria assenyalar alguna petita imprecisió de caràcter gramatical —prou important atès que n'altera el sentit—, com la que es dona quan fa referència a «la lectura pública de textos de Garcia, Fontanella i Eura, a la RABLB, al 1805» (p. 116, nota 256), la qual corregirà extensament una mica més enllà (p. 120, nota 264, entorn dels errors d'interpretació de les actes). «Imagina» bé Valsalobre la relació d'aquesta lectura amb el projecte de la col·lecció de poesies catalanes, ja que qui els llegí, l'esmentat Vicent Domènech, fou un dels membres més actius de la junta de poesies; a més, segurament aquestes composicions havien de formar part d'un dels volums de la col·lecció.

El fet de disposar d'una obra de certa envergadura tant en català com en castellà (afegint-hi, és clar, la importància com a prelat) ha possibilitat la seva difusió en aquestes dues vies i llengües. «Dins del panorama literari de la tradició barroca catalana, la veu poètica d'Eura se'n apareix d'una manera prou singular», afirma Valsalobre (2002, p. 81); un autor que, declarant-se «apassionadíssim a nostre idioma», maldà, en un període tan convulsionat com el set-cents, per prestigiar el català, elevant-lo a la mateixa categoria que les llengües d'altres nacions, en un doble vessant: a través de la recerca d'un registre literari culte per a la seva poesia i a través de diversos textos programàtics.

L'edició crítica de Valsalobre resulta especialment rellevant si tenim en compte que elements com la cronologia exacta de les composicions, la mètrica, l'estrofisme o qüestions de retòrica, no han estat analitzats amb tanta profunditat en el cas de l'obra de cap altre autor català setcentista. Esperem que obri camí...